

ЛЕКЦІЯ 7.

Тема 7. Сімейні форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

ПЛАН:

1. Розвиток сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як пріоритет державної політики у сфері захисту прав дітей.
2. Послідовність роботи служби розвитку сімейних форм виховання
3. Оцінка здатності батьків створити прийомну сім'ю.
4. Принципи, форми і методи соціального супроводження прийомної сім'ї.

Створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї, забезпечення пріоритету сімейних форм влаштування є основними засадами державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Проте шлях до забезпечення права кожної дитини на зростання та виховання в сім'ї досить складний. На сьогодні в Україні дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, понад 100 000. Із них більше 609 виховуються в інтернатних закладах. І хоча вже сформовано передумови для розвитку сімейних форм влаштування дітей цей процес уповільнюється через різні фактори: недостатню поінформованість населення про державну соціальну політику в цьому напрямку, необ'єктивність громадської думки, неготовність громадян взяти активну участь у цьому процесі, а також недостатня кількість підготованих спеціалістів, які працюють у сфері захисту прав дітей, невідпрацьованість технологій роботи щодо розвитку сімейних форм у широкому сенсі (з кожною дитиною і сім'єю зокрема]. Згідно із Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування» передбачено такі форми влаштування дітей цих категорій: усиновлення встановлення опіки та піклування, передача до прийомної сім'ї, передача до дитячого будинку сімейного типу, до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. АЛЕ пріоритетом виховання дитини є біологічна сім'я, яка за умов свого благополуччя найкраще зможе забезпечити її інтереси та потреби. Згідно з українським законодавством дитина може бути влаштована до тієї чи іншої сімейної форми, якщо їй встановлено статус дитини-сироти, та дитини, позбавленої батьківського піклування. Статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, - визначене законодавством становище дитини, яке надає їй право на повне державне забезпечення й отримання передбачених пільг та підтверджується комплектом документів, що засвідчують обставини, через які дитина не має батьківського піклування. Діяльність, спрямована на розвиток сімейних форм влаштування дітей- сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, має

бути комплексною та послідовною, поетапною. Першим етапом є інформування населення і залучення бажаючих виховувати в сім'ї дитину-сироту. Другим - оцінка та підготовка кандидатів, результатом чого є схвалення (або несхвалення) кандидатів у прийомні батьки та занесення їх до банку даних як потенційних. Третій етап є чи не найважливішим, адже саме на ньому закінчується підготовка й починається безпосереднє створення сім'ї. Це - взаємопідбір прийомних батьків і дітей. Здебільшого від нього залежить майбутнє функціонування сім'ї, її благополуччя та розвиток. Досить часто на практиці цій діяльності не приділяють належної уваги. Витрачаючи основні ресурси на підготовку батьків, спеціалісти недооцінюють важливість підготовки дітей. Із моменту створення прийомної сім'ї починається її соціальне супроводження. Це етап роботи соціального працівника, який триває протягом усього періоду функціонування сім'ї. Завершується ця діяльність виходом дитини із сім'ї, підготовкою її до самостійного життя. Отже, розглянемо детальніше кожен із наведених етапів.

Інформування населення містить два поетапних завдання: Підвищити рівень обізнаності населення, сформуванню об'єктивну громадську думку щодо сімейних форм влаштування. Залучити якомога більше осіб, які мають на меті взяти на себе виховання дитину-сироту, дитину, позбавлену батьківського піклування. Крім того, правильно спланована та впроваджена інформаційна компанія підвищить доступність соціальних послуг для населення. Враховуючи результати різних соціологічних досліджень, можна виокремити кілька обставин, які спонукають сім'ю всиновлювати дитину:

- сім'я має певний досвід роботи з дітьми, які проживали в дитячих будинках, і вирішує допомогти їм;
- сім'я знайомиться з сиротою в лікарні, коли хтось із родичів лікується там, особливо власні діти;
- трагічні обставини приводять дітей-сиріт у сім'ю сусідів, знайомих, незнайомих людей.

Основними критеріями, на які має зважати соціальний працівник, оцінюючи здатність кандидатів створити прийомну сім'ю, є:

1. Здатність батьків задовольняти потреби дитини (соціальний працівник має пересвідчитися, що батьки здатні виховувати дитину, вміло спілкуються з нею; розуміють одне одного і потреби дитини).
2. Здатність батьків забезпечувати турботливе середовище (оточення) дитини (чи вміють батьки захищати дитину, розпізнавати її вразливі сторони, чи знають, як захистити дитину в новому середовищі відчуження).
3. Здатність забезпечити подальший розвиток дитини (чи знають, як забезпечити і стимулювати сприятливе середовище; як підтримати захоплення дитини; як надати дітям інформацію про історію їхнього стану і розвитку відповідним до їхнього віку і розвитку способом; як сприяти навчанню дитини; як створювати можливості для розвитку соціальних і життєвих навичок дитини).
4. Вміння працювати в команді (чи батьки організовані, чи відвідують усі зустрічі, чи розуміють принцип конфіденційності, чи вміють взаємодіяти в колективі).
5. Прагнення до саморозвитку (чи хочуть удосконалювати свої вміння, чи готові працювати з біологічними батьками).

Після офіційної реєстрації прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу постає питання про влаштування дітей. Яку саме

дитину влаштувати до прийомної сім'ї? Хто це має вирішувати? Чи можуть прийомні батьки «вибирати» дитину? А головне - потрібно підбирати дитину для сім'ї чи сім'ю для дитини? Ці та інші питання виникають у батьків та спеціалістів на етапі взаємопідбору. Взаємопідбір сім'ї та дитини має базуватися на принципах: Пріоритетності інтересів дитини: влаштування має здійснюватися виключно в інтересах дитини, сприяти її розвитку. Учасності в ухваленні рішення: дитина має бути поінформована доступним для неї способом про всі події, які відбуваються. Компетентності: роботу щодо створення прийомних сімей мають здійснювати кваліфіковані працівники, які володіють навичками дотримання професійних норм і відповідальності щодо наслідків вчинених ними дій. Комплексності: рішення щодо взаємопідбору ухвалюється на основі комплексного аналізу оцінки кандидатів у прийомні батьки, оцінки дитини, результатів обстеження житлом, побутових умов. Природовідповідності: дитина має бути найменшою у новій родині, щоб не порушувати ієрархію сім'ї; враховувати співвіднесення розвитку дитини з її віком. Конфіденційності: процес взаємопідбору відкриває доступ до інтимної інформації, яка не розголошується. Соціальний працівник веде професійні записи, де має викладати особисту Інформацію так, щоб не порушувати права людини на приватне життя. Те ж саме стосується і представлення випадку на засіданні різних адміністративних органів влади тощо. Для того, щоб взаємопідбір був ефективним, а сім'я в подальшому могла успішно забезпечувати реалізацію потреб дитини, варто враховувати не лише бажання всіх зацікавлених сторін, а й збіг потреб дитини та можливостей сім'ї в основних сферах життєдіяльності. Проведення взаємопідбору - складний тривалий процес. Він передбачає оцінку потреб дитини, у тому числі обстеження житлово-побутових умов сім'ї, ухвалення колегіального рішення щодо варіантів взаємопідбору та вироблення відповідних рекомендацій. Наступним кроком до створення успішної прийомної сім'ї є підготовка дитини. Недостатньо виважений підхід до цього етапу, або ж взагалі його ігнорування, може призвести до ускладнення адаптації дитини і, як наслідок, до погіршення подальших стосунків у сім'ї. Організація знайомства та входження дитини в сім'ю має певні принципи та правила. Термін від першого знайомства прийомних батьків/батьків-вихователів із дитиною до повного її входження у сім'ю може бути досить тривалим. Контакт батьків із дитиною налагоджується ненав'язливо, поступово. З кожною наступною зустріччю час спілкування дитини з батьками поступово збільшується, форми взаємодії розширюються (від пасивного спостереження один за одним через взаємодію з предметами до активного спілкування). Отже, на етапі підготовки дитини до влаштування в сім'ю іа соціального працівника покладається:

- налагодження контактів із дитиною та батьками, обговорення особливостей процесу знайомства батьків з дитиною;
- організація і проведення знайомства та подальших зустрічей прийомних батьків із дитиною, надання психологічної підтримки прийомним батькам та дитині під час знайомства;
- спостереження за перебігом процесу знайомства, емоційних виявів та реакцій дитини і

прийомних батьків у ході їхніх контактів; • складання та узгодження з батьками плану переходу дитини у прийомну сім'ю, підготовка рідних дітей до розміщення дитини-сироти, допомога під час адаптації дитини у перші дні життя в новій сім'ї. Прихід прийомної дитини - надзвичайно важлива подія для біологічних дітей прийомних батьків. Неготовність до змін може призвести в подальшому до конфліктів та ускладнення стосунків у сім'ї. Із моменту створення прийомної сім'ї і влаштування до неї дітей розпочинається її соціальне супроводження, метою якого є захист і забезпечення дотримання прав та інтересів дитини, оптимальних умов її життя та розвитку. Це передбачає врахування індивідуальних потреб кожної дитини шляхом надання соціальних послуг прийомній сім'ї/дитячому будинку сімейного типу. Соціальне супроводження сприяє адаптації дитини в новій сім'ї, створенню в ній позитивного психологічного клімату, забезпеченню оптимальних умов життя та захисту прав дитини, створення можливостей для її розвитку шляхом надання комплексу якісних соціальних послуг. Найкращим виходом дитини із прийомної сім'ї є повернення до біологічної родини. Знову ж таки за умови, якщо ця родина пододала кризу і вийшла зі складних життєвих обставин. Саме таку мету ставить перед собою соціальний працівник, влаштовуючи дитину до сімейних форм виховання, а прийомні батьки мають стати його партнерами у цій діяльності.